

Sebastian Koczy

**ROLA MEDIÓW W PROCESIE
KOMUNIKACJI SPOŁECZNEJ**

Wstęp

Świat nieustannie się zmienia. Szybki postęp techniczny i cywilizacyjny, który ma miejsce w obecnych czasach, rodzi w nas refleksję nad rozwojem cywilizacji naukowo-technicznej oraz społecznymi i kulturowymi skutkami wprowadzania nowych technologii. Refleksja ta jest istotną częścią myśli społecznej od początków rewolucji przemysłowej. Ludzie uświadomili sobie olbrzymie możliwości i znaczenie intelektualnych sprawności człowieka¹.

Szereg kwestii społecznych, etycznych i antropologicznych stawianych przez pedagogów, a także filozofów i socjologów przez ostatnich dwieście lat zachowuje wciąż swą aktualność, a w coraz szybciej zmieniającym się świecie nabierają one zgoła nowego znaczenia². Rewolucja informatyczna i rodzące się społeczeństwo informacyjne stały się zjawiskiem globalnym, od którego nie ma już odwrotu. Dodatkowo, ze względu na swoją wszechobecność, są jedną z najistotniejszych płaszczyzn odniesienia dla współczesnego człowieka, w tym także dziecka³.

Pod wpływem rozwoju najnowszych mediów, rozwoju technologicznego również komunikacja społeczna, jej znaczenie i rola, ulega istotnym przemianom. W życiu człowieka pojawiły się przesłanki wywierające olbrzymi wpływ na sposób i formę komunikowania się, a co za tym idzie – na kształcenie i wychowanie⁴. Nie sposób ich ignorować, tym bardziej, że zostajemy postawieni wobec coraz to nowych wyzwań. Wszystko, co znamy, przeobraża się i zmusza nas do dostosowywania się. Zmienia nas i nasz świat, a my nie potrafimy tego uniknąć⁵.

Przemiany te nabierają nowego charakteru. Nie tylko przez konieczność ponownego zdefiniowania roli i formy komunikacji społecznej, ale także przez fakt bardzo konkretnej odpowiedzi, jakiej musimy udzielić w stosunku do tych przemian. Wydaje się, że w przyszłości człowiek nie będzie mógł być neutralnym obserwatorem i komentatorem. Będzie on musiał się opowiedzieć za lub przeciw postępującym przemianom. Aby jednak proces ten mógł zajść, przemiana musi

1) W. Furmanek, *Humanistyczne aspekty wychowania przez technikę*, FOSZE. Rzeszów 1993, s. 7.

2) R. Borkowski, *Cywilizacja-technika-ekologia. Wybrane problemy rozwoju cywilizacyjnego u progu XXI wieku*, Wydawnictwa AGH (Uczelniane Wydawnictwa Naukowo-Dydaktyczne), Kraków 2001, s. 5.

3) B. Suchodolski, *Wychowanie dla przyszłości*, PWN, Warszawa 1960, s. 12.

4) J. Bednarek, *Multimedia w kształceniu*, Wydawnictwo Naukowe PWN SA, Warszawa 2006, s. 82.

5) M. Sieńko, *Człowiek w lustrze nowoczesnej techniki*, Maszynopis, Referat wygłoszony na konferencji nt.: „Filozofia wobec problemów współczesnego człowieka” zorganizowanej przez Instytut Filozofii Uniwersytetu Zielonogórskiego w 2003.

zostać rozpoznana i stwierdzona, a także musi być zdefiniowany kierunek, w którym zmierza. Czy człowiek jest na to gotowy? Historia ludzkości pokazuje, że umiemy się przystosować i uelastyczniać. Nie mówi jednak, jakie są w tej dziedzinie nasze możliwości. Jedynym właściwym krokiem, jaki należy zrobić, jest przedłużenie etapu uczenia się z okresu młodości na całe życie człowieka⁶.

1. Komunikacja społeczna i media a kultura masowa

Cała wiedza jest reprezentacją tego, co dzieje się w szczególony sposób w rzeczywistości. Mowa ludzka wydaje się znakomitym przekazywaczem tej wiedzy, by nie była ona dostępna tylko dla człowieka, który jakąś jej część poznał. Słowa mogą być nazwane substytutami rzeczy – zapewniają pewność oparcia się na nich, lecz trzeba mieć świadomość, że zewnętrzna forma znaku zawsze będzie nas odsyłać do czegoś więcej. Filozofia nazywa tę sytuację „koniecznym uświadomieniem granicy rzeczywistości przez granicę języka”. W ujęciu egzystencjalnym świadczy to o ułomności człowieczego poznania, ale mimo jej obecności nie należy rezygnować z komunikowania się⁷.

Komunikacja społeczna oznacza proces tworzenia, przekształcania i przekazywania informacji między jednostkami, grupami i organizacjami społecznymi. Jej celem jest kształtowanie, modyfikacja lub zmiana wiedzy, postaw i zachowań zgodnie z interesami i wartościami oddziałujących na siebie nadawców i odbiorców. Model komunikacji społecznej składa się z kilku elementów, do których zalicza się: nadawcę – komunikat – kanał komunikacyjny – odbiorcę – sprzężenie zwrotne. Efektywność procesu komunikacji zależy od obiektywizmu, kompetencji, wiarygodności nadawcy. Przekaz powinien uwzględniać nastawienie odbiorców (pozytywne, negatywne, obojętne) w stosunku do wysyłanych informacji oraz ich wiek, wykształcenie, płeć, otwartość na innowacje itp. Znaczenie ma także atrakcyjność formy, która powinna cechować się trafnością argumentacji (jednostronnej lub dwustronnej) oraz odpowiednim doбором metod przekazywania informacji⁸.

W procesie komunikacji ważną rolę spełniają media, przez które rozumie się „przedmioty, materiały, urządzenia przekazujące odbiorcom określone informacje (komunikaty) poprzez słowo, obrazy, dźwięki, a także umożliwiające im wykonanie określonych czynności intelektualnych i manualnych”⁹. Pojęcie mediów może być rozumiane w sposób szeroki, wtedy środki te określa

6) Zob. J. Jakubowski, *Budowanie przyszłości*, Grupa TROP, Warszawa 2009.

7) S. Weil, *Mysli*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1985, s. 111-112.

8) M. Smolski, R. Smolski, E. Stadtmüller, *Słownik Encyklopedyczny Edukacja Obywatelska*, Wydawnictwo Europa, Wrocław 1999.

9) W. Strykowski, *Media i edukacja*, „Edukacja Medialna”, nr 1/1996, s. 5.

się jako mass media, zaliczając w ich poczet prasę, film, radio, telewizję¹⁰. Takie rozumienie oznacza, że są to środki masowego przekazu, instytucje oraz urządzenia techniczne (środki komunikowania) służące do szerokiego i szybkiego przekazywania informacji wielkim grupom ludzi¹¹. Wąskie pojęcie mediów proponuje W. Strykowski, który uważa, że „używając pojęcia nadrzędnego „media”, możemy mieć na myśli zarówno wszystkie jego elementy, jak i tylko niektóre z nich, w zależności od kontekstu”¹². Jednak rozumienie mediów w sposób kompleksowy, jako ogół środków masowego przekazu, biorących udział w procesie kodowania, przekazywania, odbioru i adaptacji określonych treści (informacji) umożliwiających wykonywanie określonych czynności intelektualnych, manualnych i twórczych¹³, wydaje się pełniejsze i bardziej przystaje do procesu komunikacji, jaki następuje w ramach kultury masowej.

Początki kultury masowej wiążą się z rewolucją przemysłową, w wyniku której powstała prasa drukarska, umożliwiająca masowy druk gazet. Dzięki maszynie drukarskiej można było przekazywać identycznie sformułowane treści, idee, myśli i informacje milionom ludzi. Dominującym medium stała się wówczas gazeta. Drugim etapem rozwoju kultury masowej było pojawienie się radia i telewizji. Trzeci etap łączy się natomiast z pojawieniem się komputerów osobistych i Internetu oraz w krajach wysoko rozwiniętych technicznie zautomatyzowanych komunikatorów.

Obserwując prace badawczo-naukowe nad rozwojem sztucznej inteligencji, można postawić tezę, że kolejny etap rozpocznie się wraz z upowszechnieniem i wprowadzeniem na szeroką skalę robotów¹⁴.

2. Wpływ nowych technologii na komunikację społeczną

Nie sposób przecenić znaczenia elektronicznych technik komunikacyjnych dla rozwoju cywilizacyjnego ludzkości. Dzisiaj powyższe stwierdzenie można uznać za truizm. Żyjemy bowiem w epoce określanej mianem cywilizacji informacyjnej, w której prym wiodą media funkcjonujące w oparciu o energię elektryczną – Internet, telefonię komórkową, telewizję cyfrową itp.

10) W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1996, s. 281.

11) D. Siemieniecka-Gogolin, *Media a twórczość*, [w:] S. Juszczak (red.), *Edukacja medialna w społeczeństwie informacyjnym*, Wyd. A. Marszałek, Toruń 2002, s. 77.

12) W. Strykowski, *Ewolucja roli mediów w edukacji*, Materiały konferencji „Informatyka w Szkole XII”, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 1996, s. 21-23.

13) D. Siemieniecka-Gogolin, *Media a twórczość*,..., dz.cyt., s. 77.

14) S. Koczy, *Możliwości robotyki we współczesnym świecie i edukacji*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2009 [w:] A. Andrzejewska, J. Bednarek, *Cyberswiat – możliwości i zagrożenia*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2009, s. 112.

Dzięki satelitarnym formom przekazu w każdym miejscu na Ziemi odbierane są przez użytkowników te same programy, podobne reklamy, wzorce zachowań i wartości. Tworzą one swoisty uniwersalny kod komunikacyjny. To wszystko wywiera wpływ na człowieka, jego poglądy, sposób życia, myślenia. Media kreują określone wzory zachowania, nadają emocjonalne konotacje zdarzeniom, prowokują do określonego postępowania.

Powszechność środków masowej komunikacji w krajach rozwiniętych spowodowała szeroki dostęp do dóbr kultury. Jednak kultura stała się masowa, doprowadziła do uniformizacji wyobraźni społecznej. Poprzez media prezentowany jest widzowi przypadkowy, niespójny i wyrywkowy obraz świata. Człowiek już nie szuka tego, co go interesuje w kulturze, ale wybiera odpowiednio zareklamowany produkt kulturalny. Jakość oferowanych przez media produktów kultury jest dostosowana do przeciętnego masowego odbiorcy, rzadko w ofercie medialnej pojawiają się tak zwane dzieła kultury wyższej.

Jednak dzięki funkcjonowaniu masowych mediów stało się możliwe propagowanie wzniosłych idei społecznych (na przykład zniesienie segregacji rasowej) oraz społeczne kontrolowanie władzy.

Ludzie nauczyli się funkcjonować w świecie wypełnionym mass media, korzystać z oferowanych przez nie dobrodziejstw i w dużej mierze uodparniać się na ich siłę perswazyjną. Telewizja niejako przygotowała nowe pokolenie na zetknięcie się z kolejnym medium, jakim jest Internet. Pojawienie się komputerów osobistych i Internetu oraz telefonii komórkowej wywarło olbrzymi wpływ na rozwój komunikacji. Ten rozwój doprowadził do powstania społeczeństwa informacyjnego, czyli takiego, które ma instrumenty techniczne, prawne, a przede wszystkim wiedzę pozwalającą z tych instrumentów korzystać. Jest to społeczeństwo, w którym powszechne jest przekonanie o tym, że nowoczesne technologie nie tylko ułatwiają życie, ale sprawiają, że praca ludzka jest bardziej wydajna, szybsza, a co za tym idzie, efektywniejsza i bardziej konkurencyjna na bezgranicznym rynku. Nowa kultura organizacji tegoż społeczeństwa opiera się na szybkiej i taniej wymianie informacji oraz komunikacji między partnerami.

Dzięki swemu zasięgowi, wszechobecności i regularności masowe media stały się konstytutywnym elementem i wyznacznikiem nowych standardów. Ograniczony lub wykluczony został bezpośredni kontakt twórcy i odbiorców, a człowiek przeistoczył się z uczestnika wydarzeń w ich biernego widza¹⁵. Jak pisze M. McLuhan: *„po trzech tysiącach lat eksplozji, osiągnięty dzięki technikom fragmentarycznym i mechanicznym, świat zachodni imploduje. W erze mechanizacji przedłużyliśmy swoje ciała w przestrzeni. Dzisiaj, po przeszło stu latach panowania techniki elektrycznej, przedłużyliśmy nasz ośrodkowy układ ner-*

15) Zob. M. Leleniewska, *Rola mediów we współczesnym świecie*, „Edux.pl”, nr 1163/2010.

wowy, obejmując nim świat, obalając czas i przestrzeń na całej planecie”¹⁶.

Znajdujemy się w okresie coraz szerszego uznania społeczeństwa internetowego jako części społeczeństwa rzeczywistego. Doprowadził do tego szereg osiągnięć technologicznych, do których można przykładowo zaliczyć:

- dostępność nowości technicznych, takich jak łączność z Internetem dla każdego i w każdym miejscu (telefony komórkowe, palmtopy, netbooki itp.),
- powstanie i rozpropagowanie stron internetowych w każdej dziedzinie życia,
- stworzenie protokołów opartych na jednolitym standardzie umożliwiającym komunikowanie się ze sobą wszystkich komputerów i urządzeń zewnętrznych.

Osiągnięcia technologiczne doprowadziły do wzrostu możliwości komunikacyjnych, co miało wpływ na zwiększenie współpracy indywidualnej pomiędzy ludźmi i społecznościami. W rezultacie zaistniały warunki do poszerzenia obszaru działania społecznego w Internecie. W obecnych czasach można wręcz powiedzieć, że obszar ten powiększył się do tego stopnia, iż idąc śladem myśli J. Bańki, przyjmuje się pojęcie „*homo technologicus*”¹⁷ na określenie współczesnego człowieka. Istoty, która doświadcza przekształcania natury przy pomocy nowych technologii, człowieka będącego w pewnym stopniu wytworem genetyki, żyjącego we własnym laboratorium świata¹⁸.

Wirtualna przestrzeń funkcjonuje jako miejsce dyskusji o wszystkim i dla wszystkich, gdzie można spotkać się z ludźmi, którzy mają te same problemy i zawsze chętnie wysłuchają problemów innych. Obecnie ludzie aktywni i oddani idei Internetu oraz nowym technologiom dokonują pozytywnych zmian społecznych. Współpraca użytkowników sieci zwraca uwagę na możliwość wykorzystania tego zjawiska w obszarze społeczeństwa obywatelskiego, przyczyniając się do jego umocnienia. Internauci chętnie przeszukują zasoby Internetu, odczytując i umieszczając w nim najróżniejsze informacje dotyczące praktycznie każdego obszaru działalności człowieka. Dzięki temu dokonywane są odkrycia, często unikalne, które pogłębiają wiedzę obywateli o danym zjawisku społecznym¹⁹.

Nowe media zmieniają codzienność, sposób postrzegania świata, w odmienny sposób zaspokajają intelektualne i emocjonalne potrzeby. Stymulują powstawanie wirtualnych społeczności, przenosząc komunikację międzyludzką na poziom kontaktów globalnych, a nie personalnych. Ciekawym przykładem grupy funkcjonującej

16) Zob. M. McLuhan, *Understanding Media*, New York 1964.

17) J. Bańka, *Cywilizacja – obawy i nadzieje*, Warszawa 1979, s. 38 i następane.

18) J. Bańka, *Medytacje parmenidiańskie o pierwszej filozofii. Recentywnizm i pannynogeneza*, Katowice 1992, s. 77.

19) A. Leśniewska, *Reklama internetowa*, Helion 2008, s.15, [w:] H. Rheingold, *The Virtual Community*, Londyn 1995.

głównie w Internecie są fani, hobbyści, pasjonaci, którzy za pośrednictwem Internetu mogą odnajdywać sposoby pozwalające dzielić się swymi doświadczeniami, przemyśleniami i zainteresowaniami z podobnie myślącymi ludźmi na całym świecie. Internet stanowi dla nich nowe narzędzie komunikacji, które może być używane na różne sposoby, na przykład jako kolejna z form porozumiewania się²⁰.

Należy uświadomić sobie, że komunikowanie się wyłącznie za pośrednictwem sieci komputerowych ułatwia możliwość manipulowania tożsamością, prowadzi do zacierania się granic. W interaktywnych systemach komunikacyjnych ilość posiadanych twarzy, jak i różność płci, jest nieograniczona – każdy może posiadać tyle elektronicznych osobowości, ile zdoła wykreować. Z pełną świadomością wchodzimy w proces konstruowania i manipulowania własnym „ja”. Nowe zwielokrotnianie „ja” powiela liczbę tworzonych tożsamości²¹.

W takich warunkach rozmowa twarzą w twarz stanie się przeżytkiem, a spotkania interpersonalne odejdą do lamusa. Powszechna wymiana informacji będzie się dokonywać wyłącznie w ramach sieci komputerowych, a ludzie będą prowadzić dyskusje, nie ruszając się z fotela. Brak kontaktów w realnym świecie przeniesie ludzką aktywność do świata wirtualnego. Będzie to dotyczyć zarówno życia zawodowego, jak i rozrywek, a nawet życia intymnego (cyberseksu). Zostanie stworzona kategoria nowej jakości życia – „cyfrowe życie”, wyznaczone przez kontakt z siecią. „Obywatele sieci” będą kreować „cyberkulturę” i decydować o kształcie „cyberprzyszłości”.

Czy to jeszcze fantastyka, czy może już rzeczywistość? Era komunikacji wirtualnej wcale się nie zbliżyła – ona już nadeszła. Chociaż obecnie trudno stawiać znak równości pomiędzy społeczeństwem Internetowym i rzeczywistym, ponieważ technologie komunikacyjne są ciągle zbyt prymitywne, aby stworzyć warunki chociażby zbliżone do naturalnej komunikacji społecznej, a maszyny obdarzone sztuczną inteligencją nie zostały wdrożone do powszechnego użytku na masową skalę. Jednak ciągle trwają prace badawcze, dynamicznie rozwijają się gałęzie nauki zajmujące się sztuczną inteligencją. Ignorowanie tego faktu może spowodować pojawienie się społecznej klasy ludzi wykluczonych społecznie, odciętych od kontaktu zarówno z nowymi technologiami, jak i poprzez to z innymi osobami.

Rozpatrując powyższe stwierdzenia, trudno jest dzisiaj przewidzieć, jakie skutki cywilizacyjne może przynieść coraz szybszy rozwój techniki. Mamy tu do czynienia z sytuacją, w której wkraczamy w kolejną wielką epokę rozwoju cywilizacji²².

20) Tamże.

21) Zob. M. Leleniewska, *Rola mediów we współczesnym świecie, ...*, dz.cyt.

22) B. Siemieniecki, *Komunikacja a społeczeństwo*, [w:] B. Siemieniecki (red.), *Pedagogika medialna*, PWN, Warszawa 2007, s. 3.

3. Środki masowego przekazu w kształceniu i wychowaniu

Powszechność stosowania narzędzi informatyki w komunikacji społecznej ma swoje określone konsekwencje również w edukacji. Nauczanie ma dawać wiedzę i sprawność zachowania własnej indywidualnej postawy wobec świata. Nie może także przebiegać w informacyjnej próżni, potrzebne jest odpowiednio bogate środowisko edukacyjne, którego zawartość stanowią środki dydaktyczne, zwane dzisiaj powszechnie mediami edukacyjnymi. Dominującym paradygmatem współczesnej edukacji jest koncepcja kształcenia multimedialnego, która zakłada kompleksowe stosowanie mediów edukacyjnych. Walory tego kształcenia polegają na tym, że jest ono nauczaniem wielokodowym, wielozmysłowym i wielostronnie aktywizującym ucznia. Badania pedagogiczne i praktyka edukacyjna potwierdzają tezę, że media skutecznie wspomagają proces kształcenia, ale także samodzielnie organizują proces nauczania i uczenia się²³.

Przyjmuje się umownie, że strukturę dobrze zorganizowanego procesu kształcenia tworzą następujące elementy: nauczyciel, uczeń, materiał nauczania i środki dydaktyczne. Zatem media w edukacji, wchodząc w zakres tzw. materiałów dydaktycznych, są przede wszystkim środkami ułatwiającymi komunikację²⁴. Umożliwiają one naoczne udowodnienie przedstawianej wiedzy. W tej roli doskonale sprawdza się komputer lub robot, ponieważ zapewniają nieinterpersonalny poziom interakcji. Dodatkowo chodzi o odpowiednie ukształtowanie osobowości młodego pokolenia, by styczność ze środkami przekazu danych nie miała destrukcyjnego charakteru. Należy pamiętać, iż przekaz informacji nie ogranicza się tylko do odbiorcy dojrzałego, którego cechuje myślenie abstrakcyjne, bazujące na relacjach odwracalnych. Kontakt z umysłowością dziecka musi następować w zupełnie inny sposób²⁵.

Jest to możliwe dzięki zastosowaniu komputerów i robotów. W kształceniu bardzo ważny staje się aspekt relacji maszyna – uczeń, bowiem komputer posiada „specyficzną cechę komunikatywności, która odróżnia ją od wszystkich innych, pozwala wstępować w konstruktywny dialog z użytkownikiem i tworzyć z nią integralne, operacyjne, zorientowane przedmiotowo środowisko. (...) Nie tylko poszerza intelektualne możliwości człowieka, oddziałując na jego pamięć, emocje,

23) Zob. W. Strykowski, *Media i edukacja medialna w tworzeniu współczesnego społeczeństwa*, [w:] W. Strykowski, W. Skrzydlewski (red.), *Media i edukacja w dobie integracji*, Wydawnictwo eMPi2, Poznań 2002.

24) W. Strykowski, *Kształcenie multimedialne w szkole*, Wydawnictwo ODN, Warszawa 1980, s. 10 – 11.

25) K. Sośnicki, *Poradnik dydaktyczny*, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1966, s. 91 – 97.

motywy, zainteresowania, lecz zmienia samą strukturę jego działalności poznawczej”²⁶. Ponadto zastosowanie maszyn – komputerów i robotów stworzyło nową jakość i szanse, przede wszystkim dzięki interakcyjnym możliwościom tych multimediiów. Uczący się nie tylko odbiera informacje za pomocą nowoczesnego komunikatora, ale może wpływać za jego pośrednictwem na rodzaj i postać informacji. Co więcej, z pomocą mediów ma również możliwość przekształcania i tworzenia nowych informacji²⁷.

J. Gajda zauważa ponadto, iż komputer pozwala na aktualizowanie posiadanych wiadomości, jak i przeprowadzenie kontroli stopnia opanowania wiadomości i umiejętności. Jednocześnie umożliwia tak ważną w procesie kształcenia jego indywidualizację, w zakresie dostosowania między innymi tempa pracy do jednostki²⁸. Zatem spełnia szereg funkcji poznawczych, kształcących i dydaktycznych możliwych do zastosowania także w środowisku osób niepełnosprawnych.

Komputer to również potężne narzędzie wsparcia intelektualnego²⁹. W niedalekiej przyszłości w miarę doskonalenia się informatycznych narzędzi komunikacyjnych zostanie on wzbogacony o sztuczną inteligencję i zostanie wykorzystany przy budowie robotów.

Jednak nawet tak znakomite narzędzia dydaktyczne nie zastąpią nauczycieli, którzy muszą przygotować młodych ludzi między innymi do skutecznego komunikowania się, ale także do umiejętności wytworzenia własnych osądów oraz wartościowania otrzymanych informacji. Analizując zmiany zachodzące w otaczającym świecie, a w szczególności wpływ nowych technologii na komunikację, wyraźnie widzimy pojawianie się licznych symptomów świadczących o konieczności wprowadzenia zmian w sposobie funkcjonowania edukacji³⁰. Aby zachować prawidłową postawę wobec procesu dydaktycznego i filozoficznej interpretacji, warto najpierw określić własny sposób komunikowania ze światem zewnętrznym tak, aby zawsze myślenie konkretne było podstawą myślenia abstrakcyjne-

26) W. Osmańska-Furmanek, M. Furmanek, *Multimedialne technologie informacyjne w optymalizacji procesów pedagogicznych*, [w:] W. Strykowski (red.), *Media a edukacja*, Wyd. eMPI2, Poznań 1997, s. 121.

27) Zob. M. M. Sysło, *Technologia informacyjna w procesie edukacji*, [w:] E. Gurbiel, G. Hardt-Olejniczak, E. Kołczyk, H. Krupicka, M. M. Sysło, *INFORMATYKA. Podręcznik dla ucznia gimnazjum*, WSiP, Warszawa 2000, dodatek: *INFORMATYKA. Poradnik dla nauczycieli gimnazjum*, WSiP, Warszawa 2000.

28) A. Szwarc-Adamiuk, *Nowoczesne technologie w procesie kształcenia*, [w:] A. Kozubka, A. Zduniak (red.), *Kształcenie zawodowe w teorii i praktyce edukacyjnej*, Wyd. Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa, Poznań 2006, s. 306.

29) M. Wasylewicz, *Umiejętności informatyczne nauczycieli*, [W:] P. Waśko, M. Wrońska, A. Zduniak (red.), *Polski system edukacji po reformie 1990 roku. Stan, perspektywy, zagrożenia*, Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa 2005, s. 365.

30) S. Koczy, *Robotyka dla potrzeb kształcenia*, Maszynopis, Konferencja Metodyczno-Wychowawcza „Zagrożenia wychowawcze cyberprzestrzeni”, Chorzów, październik 2009.

go³¹. Jest więc rzeczą oczywistą, że powodzenie programu edukacji zależy w pierwszym rzędzie od przygotowania merytorycznego i metodycznego nauczycieli. Od ich zaangażowania, zrozumienia i akceptacji podstawowych celów programu zależy skuteczność jego realizacji³².

Nowy model edukacji oparty na koncepcji edukacji medialnej powinien lepiej przystosowywać się do szybko zmieniającej się rzeczywistości. W. Okoń podkreśla, że „konsekwencją encyklopedyzmu dydaktycznego jest przeładowanie programów [kształcenia] nadmiarem szczegółowych wiadomości, co nie sprzyja ani trwałemu opanowywaniu wiedzy, ani rozwijaniu myślenia, ani stosowaniu wiedzy w nowych sytuacjach teoretycznych i praktycznych”³³. M. M. Sysło trafnie zauważa, że „szansę odejścia od encyklopedyzmu, czyli od przekazywania przez nauczycieli i gromadzenia przez uczniów dużych zasobów informacji, stanowią komputery wraz z nowoczesną technologią posługiwania się informacją”. Jednocześnie stwarzają one możliwość powstawania u uczniów mechanizmów poznawczych na bazie niewielkiego zasobu podstawowych informacji oraz wyrabiania umiejętności ciągłego kształcenia się i radzenia sobie z pojawiającymi się zasobami informacji³⁴.

Dlatego pamięciowe opanowywanie wiadomości powinno być zastąpione znajomością metod wyszukiwania, gromadzenia i analizy informacji, co jest możliwe do uzyskania dzięki optymalnemu zastosowaniu w edukacji mediów. Pozwoli to na efektywniejsze przygotowanie człowieka do funkcjonowania w zinformatyżowanym świecie. Kompleksowe wykorzystanie nowości technicznych z zakresu informatyki i robotyki w szkole wymaga przyjęcia nowych założeń zarówno treściowych, jak i organizacyjnych. Aby móc realizować paradygmat kształcenia multimedialnego w pełnym brzmieniu, potrzebne jest pełne wyposażenie i urządzenie szkół. Ponadto dużego znaczenia nabierają czynności związane z projektowaniem zajęć. Nowatorskie programy nauczania wymagają nie tyle coraz większej wiedzy informatycznej, ile wiedzy z zakresu dydaktyki, psychologii ucznia oraz socjologii wychowania.

Ważny także staje się pomysł oparty na twórczym działaniu. Na miejscu tradycyjnego nauczyciela powinien pojawić się kompetentny animator wskazujący drogę do wiedzy. Jego główne działania będą się koncentrować na wykształceniu u uczniów umiejętności poruszania się w gąszczu informacji, świecie otoczonym automatami i robotami, wybieraniu wartościowych wiadomości, odpowiednich dla obranego celu maszyn i urządzeń,

31) K. Sońnicki, *Poradnik dydaktyczny*,..., dz.cyt., s. 91-97.

32) Zob. S.T. Kwiatkowski, *Komputery w procesie kształcenia i zarządzania szkołą*, Wyd. IBE, Warszawa 1994.

33) W. Okoń, *Słownik pedagogiczny*, PWN, Warszawa 1992, s. 54.

34) M. M. Sysło, *Technologia informacyjna w procesie edukacji*,..., dz.cyt.

a także ukazywaniu struktury i hierarchiczności wiedzy³⁵.

Wychowanie nie może być przyjmowane jako adaptacja do istniejącej rzeczywistości, ale powinno stanowić przygotowanie do udziału w tych wszystkich dążeniach, które zmierzają do sterowania rozwojem cywilizacji w nowy, odmienny sposób. Tymczasem psychologowie już dziś zwracają uwagę na to, że dzieci i młodzież wolą obcować ze światami tworzonymi przez procesory na ekranie monitora, a więc z wirtualną rzeczywistością, niż z realnym światem³⁶.

Kluczem do właściwego i efektywnego wykorzystania mediów w kształceniu i wychowaniu jest edukacja medialna, która stawia przed sobą dwa główne cele. Po pierwsze przygotowanie do posługiwania się mediami jako narzędziami pracy intelektualnej, komunikowania, uczenia się. Cel ten można określić jako technologiczny, gdyż polega on na nabywaniu kompetencji – wiedzy, umiejętności i sprawności dotyczących posługiwania się urządzeniami. Drugi cel edukacji medialnej to przygotowanie do świadomego i krytycznego odbioru przekazów medialnych. Chodzi tu o kompetencje odbiorców, które można określić jako kulturowe i pedagogiczne³⁷.

4. Roboty a futurystyczna wizja komunikacji społecznej

Rewolucja informacyjna to początek ery rosnącego wpływu przetwarzania informacji i wiedzy na rozwój społeczeństw i życia codziennego. W nowoczesnym społeczeństwie wirtualnym na porządku dziennym są: praca na odległość, nauczanie na odległość, zdalna opieka medyczna, handel elektroniczny, czy bankowość elektroniczna. Postęp i standard życia stają się coraz bardziej zależne od naszej zdolności do efektywnego opracowywania, utrzymywania i wykorzystywania zasobów informacji i wiedzy. Wprowadzenie inteligentnych maszyn do naszego życia zmieni w zasadniczy sposób formę i charakter komunikacji. Roboty staną się dla nas spersonalizowanymi partnerami edukacji, pracy i rozrywki.

Obecnie już proponuje się zastąpienie człowieka robotem-nianią. Ma ona wiele zalet: zapewnia dziecku bezpieczeństwo, potrafi je zainteresować ciekawą formą przekazu informacji, z przyjemnością i cierpliwością nauczy się rozmaitych umiejętności. Jeżeli roboty-nianie o stalowych nerwach zaczną niedługo zadomawiać się w dziecięcej sypialni, to musimy na ten fakt być przygotowani. Niektóre z robotów służących do opie-

35) Zob. S. Juszczak, *Komunikacja człowieka z mediami*, Wyd. Śląsk, Katowice 1998.

36) J. Bednarek, *Multimedia w kształceniu, ..., dz.cyt.*, s. 273.

37) Zob. W. Strykowski, *Media i edukacja medialna w tworzeniu współczesnego społeczeństwa, ..., dz.cyt.*

ki nad dziećmi są obecnie tak bezpieczne, że rodzice zostawiają z nimi swoje dzieci na długie godziny, a nawet dni. Tymczasem badania nad relacjami między dzieckiem a robotem prowadzone w Stanach Zjednoczonych dowodzą, że małe dzieci chętnie wchodzi w interakcję z maszyną, a pluszowe misie idą w odstawkę. Sytuacja taka może prowadzić do ewentualnych zaniedbań w opiece nad dzieckiem, które będą trudne do udowodnienia, czy nawet wykrycia, zanim nie dojdzie do poważnych problemów psychicznych. Ponadto maluchy mogą uzależniać się od automatów tak samo, jak od telewizji i gier komputerowych³⁸. Pamiętając o zniewoleniu intelektualnym, które wprowadzają urządzenia elektroniczne pojawiające się wśród ludzi, należy zwrócić uwagę, iż obecna informatyka, czyli dziedzina związana z wykorzystaniem komputerów, będzie nadal ewoluowała³⁹ w stronę nauk wykorzystujących sztuczną inteligencję, biotechnologię, miniaturyzację i coraz nowsze osiągnięcia techniki.

Uczni zauważają, że funkcjonowanie robotów w społeczeństwie rodzi nieprzewidywalnie groźne sytuacje, które mogą prowadzić do izolacji i braku kontaktu z ludźmi⁴⁰. Opieka nad bezbronnymi członkami społeczeństwa nie powinna być zostawiona maszynom, ponieważ może ucierpieć ich rozwój emocjonalny. Wówczas zaczną przedkładać zabawę z maszynami nad stresujące sytuacje interpersonalne, nie rozwiną zdolności komunikacyjnych, potrzebnych w relacjach międzyludzkich. Nauczą się życia wśród maszyn, ale z ludźmi mogą się już nie porozumieć.

Tak samo w trudnej sytuacji mogą znaleźć się osoby starsze lub niepełnosprawne. Podobne roboty konstruowane są z myślą o opiece nad starszymi ludźmi. Relatywny wzrost populacji seniorów w wielu krajach przyczynił się do rozwoju technologii maszyn służących do opieki nad starszymi. Podobnie dostrzeżono, że osoby niepełnosprawne mogą stać się odbiorcami robotów, których zadaniem jest pomóc w samodzielnej egzystencji. Fizyczne ułomności nie powinny prowadzić do eliminacji ze społeczeństwa. Taki stan może pociągać za sobą psychiczne dolegliwości, osłabienie chęci życia, rezygnację. Rozwiązaniem tych problemów są roboty. Jednak ich dostępność wiąże się z ryzykiem pozostawienia starszej lub niepełnosprawnej osoby pod wyłączną opieką maszyny i tym samym pozbawienia jej dostatecznego kontaktu z ludźmi⁴¹. Należy dbać o to, aby przemiany technologiczne, umasowienie

38) A. Andrzejewska, J. Bednarek, W. Bożejewicz, A. Chaberska, *Uwaga. Dziecko w sieci*, Fundacja Pedagogium, Warszawa 2008, s. 75-115.

39) J. Dałek, K. Świącicki, *Edukacja informatyczna w Polsce*, [w:] B. Siemieniecki (red.), *Perspektywa Edukacji z komputerem*, Wyd. A. Marszałek, Toruń-Płock 1995. Zob. także *Strategia Rozwoju Informatyki w Polsce - stan, perspektywy, zalecenia*, Raport Kongresu Informatyki Polskiej, Warszawa 1995.

40) N. Sharkey, *The Ethical Frontiers of Robotics*, „Science” 19.12.2008.

41) S. Koczy, *Zagrożenia edukacyjno-społeczne człowieka w kontekście rozwoju robotów*, [w:] W. Mende (oprac.), *Media a przemoc. Poradnik*, Wydawnictwo Św. Krzyża, Strzelce Polskie 2009, s. 44.

się robotów w społeczeństwie nie doprowadziły do kresu przyjaźni, miłości, poczucia obowiązku, wspólnoty i troski o drugiego człowieka.

Stworzone bariery mogą prowadzić do zaburzeń w komunikacji, która jest rodzajem wydarzenia, w jakim pokonuje się lęk przed bliskością innego. Polega ona na wzajemnym nauczeniu się przekazywanej treści, akceptacji i tolerancji. Tymczasem roboty póki co zapewniają jedynie rutynową pomoc w wykonywaniu czynności życiowych. Nie rozwinęły jeszcze dostatecznie zdolności określanых mianem sztucznej inteligencji, aby stać się pełnoprawnym partnerem zdolnym do komunikacji.

Zakończenie

Postęp techniczny wywiera duży wpływ na życie człowieka i proces komunikacji. Komputer-komunikator oraz robot-komunikator są pomocne w wykształcaniu u uczących się umiejętności efektywnego porozumiewania się z nimi oraz uczących się pomiędzy sobą lub z nauczycielem. Wymuszają oni precyzję myślenia, logiczne formułowanie przekazu informacyjnego lub jego odczyt, realny opis rzeczywistości oraz jednoznaczny sposób postępowania.

Nowa jakość wynikająca z zastosowania nowoczesnych technologii uwidacznia się także w procesie komunikacji. Jak bardzo zmienia się jej forma pod wpływem mediów, obrazuje pojęcie M. McLuhana: „*środek jest przekazem*”, ponieważ właśnie środek jest czynnikiem kluczowym, kształtującym i kontrolującym zakres i formę działalności ludzkiej⁴². Treść, czyli sposoby wykorzystania tego rodzaju środków, jest różnorodna, ale nieefektywna w procesie kształtowania form stosunków między ludźmi. Zatem z punktu widzenia odbiorcy informacji, kluczową rolę odgrywa środek przekazu. Jego immanentne właściwości narzucają przekazywanym informacjom specyficzną formę, która implikuje sposób odbioru informacji i przez to determinuje jej percepcję⁴³.

Może nigdy, tak bardzo, oczekiwanie przyszłości nie wiązało się z obawą i lękiem przed nią, jak właśnie w naszych czasach. Stąd też ważnego znaczenia nabiera „*wychowanie dla przyszłości*”⁴⁴, czyli wychowanie dla kontynuowania teraźniejszości, a jednocześnie przygotowanie do udziału w budowaniu nowej jakości świata zdominowanego przez osiągnięcia informatyki i robotyki, a przez to do nowej jakości życia człowieka w tym świecie. Już niedługo całe zastępy mniej lub bardziej inteligentnych robotów pojawiają się w naszym otoczeniu, gruntownie je zmieniając⁴⁵.

42) M. McLuhan, F. Zingrone (red.), *Wybór tekstów*, Wyd. Zysk i S-ka, Poznań 2001, s. 214.

43) S. Sokolowski, E. Sokolowska-Katzer, *Idee McLuhana inspiracją w modernizacji nauczania na odległość*; http://www.elearning.pl/filespace/artykuly/Sokolowski_3.pdf [data dostępu: 9.10.2008].

44) Twórcą tego pojęcia jest B. Suchodolski. Zob. B. Suchodolski, *Wychowanie dla przyszłości*, PWN, Warszawa 1960.

45) S. Koczy, *Niebezpieczeństwa wychowania w obecności automatów i robotów*, Maszynopis,

Bibliografia

Druki zwarte:

- Andrzejewska A., Bednarek J., Bożejewicz W., Chaberska A., *Uwaga. Dziecko w sieci*, Fundacja Pedagogium, Warszawa 2008.
- Bańka J., *Cywilizacja – obawy i nadzieje*, Warszawa 1979.
- Bańka J., *Medytacje parmenidiańskie o pierwszej filozofii. Recentywizm i pannynogeneza*, Katowice 1992.
- Bednarek J., *Multimedia w kształceniu*, Wydawnictwo Naukowe PWN SA, Warszawa 2006.
- Borkowski R., *Cywilizacja-technika-ekologia. Wybrane problemy rozwoju cywilizacyjnego u progu XXI wieku*, Wydawnictwa AGH (Uczelniane Wydawnictwa Naukowo-Dydaktyczne), Kraków 2001.
- Dałek J., Świącicki K., *Edukacja informatyczna w Polsce*, [w:] Siemieniecki B. (red.), *Perspektywa Edukacji z komputerem*, Wyd. A. Marszałek, Toruń-Płock 1995.
- Furmanek W., *Humanistyczne aspekty wychowania przez technikę*, FO-SZE. Rzeszów 1993.
- Jakubowski J., *Budowanie przyszłości*, Grupa TROP, Warszawa 2009.
- Juszczak S., *Komunikacja człowieka z mediami*, Wyd. Śląsk, Katowice 1998.
- Koczy S., *Możliwości robotyki we współczesnym świecie i edukacji*, Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa 2009 [w:] Andrzejewska A., Bednarek J., *Cyberswiat – możliwości i zagrożenia*, Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa 2009.
- Koczy S., *Zagrożenia edukacyjno-społeczne człowieka w kontekście rozwoju robotów*, [w:] Mende W. (oprac.), *Media a przemoc. Poradnik*, Wydawnictwo Św. Krzyża, Strzelce Opolskie 2009.
- Kwiatkowski S.T., *Komputery w procesie kształcenia i zarządzania szkołą*, Wyd. IBE, Warszawa 1994.
- Leśniewska A., *Reklama internetowa*, Helion 2008, s.15, [w:] H. Rheingold, *The Virtual Community*, Londyn 1995.
- McLuhan M., *Undrestanding Media*, New York 1964.
- McLuhan M., Zingrone F. (red.), *Wybór tekstów*, Wyd. Zysk i S-ka, Poznań 2001.

Konferencja szkoleniowo-metodyczna: „Netoholizm polskiej młodzieży w wieku szkolnym”. Wyższa Szkoła Administracji, Bielsko-Biała, marzec 2009.

- Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo Żak, Warszawa 1996.
- Okoń W., *Słownik pedagogiczny*, PWN, Warszawa 1992.
- Osmańska-Furmanek W., Furmanek M., *Multimedialne technologie informacyjne w optymalizacji procesów pedagogicznych*, [w:] Strykowski W. (red.), *Media a edukacja*, Wyd. eMPI2, Poznań 1997.
- Siemieniecka-Gogolin D., *Media a twórczość*, [w:] S. Juszczak (red.), *Edukacja medialna w społeczeństwie informacyjnym*, Wyd. A. Marszałek, Toruń 2002.
- Siemieniecki B., *Komunikacja a społeczeństwo*, [w:] B. Siemieniecki (red.), *Pedagogika medialna*, PWN, Warszawa 2007.
- Smolski M., Smolski R., Stadtmüller E., *Słownik Encyklopedyczny Edukacja Obywatelska*, Wydawnictwo Europa, Wrocław 1999.
- Sośnicki K., *Poradnik dydaktyczny*, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1966.
- Strykowski W., *Kształcenie multimedialne w szkole*, Wydawnictwo ODN, Warszawa 1980.
- Strykowski W., *Media i edukacja medialna w tworzeniu współczesnego społeczeństwa*, [w:] Strykowski W., Skrzydlewski W. (red.), *Media i edukacja w dobie integracji*, Wydawnictwo eMPI2, Poznań 2002.
- Suchodolski B., *Wychowanie dla przyszłości*, PWN, Warszawa 1960.
- Syśło M. M., *Technologia informacyjna w procesie edukacji*, [w:] Gurbiel E., Hardt-Olejniczak G., Kołczyk E., Krupicka H., Syśło M. M., *INFORMATYKA. Podręcznik dla ucznia gimnazjum*, WSiP, Warszawa 2000, dodatek: *INFORMATYKA. Poradnik dla nauczycieli gimnazjum*, WSiP, Warszawa 2000.
- Szwarc-Adamiuk A., *Nowoczesne technologie w procesie kształcenia*, [w:] Kozubska A., Zduniak A. (red.), *Kształcenie zawodowe w teorii i praktyce edukacyjnej*, Wyd. Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa, Poznań 2006.
- Wasylewicz M., *Umiejętności informatyczne nauczycieli*, [w:] P. Waśko, M. Wrońska, A. Zduniak (red.), *Polski system edukacji po reformie 1990 roku. Stan, perspektywy, zagrożenia*, Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa 2005.
- Weil S., *Myśli*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1985.

Czasopisma:

- Gorny P., *Telematyka w szkołach*, „Komputer w edukacji” nr 2/1995.
- Kryszewski M., *Robot – twój najlepszy przyjaciel*. „Gazeta Wyborcza” 28.10.2008.

Leleniewska M., *Rola mediów we współczesnym świecie*, „Edux.pl” nr 1163/2010.

Sharkey N., *The Ethical Frontiers of Robotics*, „Science” 19.12.2008.

Strykowski W., *Media i edukacja*, „Edukacja Medialna” nr 1/1996.

Inne dokumenty:

Koczy S., *Robotyka dla potrzeb kształcenia*, Maszynopis, Konferencja Metodyczno-Wychowawcza „Zagrożenia wychowawcze cyberprzestrzeni”, Chorzów, październik 2009.

Koczy S., *Niebezpieczeństwa wychowania w obecności automatów i robotów*, Maszynopis, Konferencja szkoleniowo-metodyczna: „Netoholizm polskiej młodzieży w wieku szkolnym”. Wyższa Szkoła Administracji, Bielsko-Biała, marzec 2009.

Sieńko M., *Człowiek w lustrze nowoczesnej techniki*, Maszynopis, Referat wygłoszony na konferencji nt.: „Filozofia wobec problemów współczesnego człowieka” zorganizowanej przez Instytut Filozofii Uniwersytetu Zielonogórskiego w 2003.

Strategia Rozwoju Informatyki w Polsce - stan, perspektywy, zalecenia, Raport Kongresu Informatyki Polskiej, Warszawa 1995.

Strykowski W., *Ewolucja roli mediów w edukacji*, Materiały konferencji „Informatyka w Szkole XII”, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 1996.

Netografia:

Sokołowski S., Sokołowska-Katzer E., *Idee McLuhana inspiracją w modernizacji nauczania na odległość*, http://www.elearning.pl/filespace/artykuly/Sokolowski_3.pdf [data dostępu: 9.10.2008].